

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ
ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI
TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“Göçebeyiz Göçebe”

Sözcük Sayısı: 4009

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin “Balıkçı ve Oğlu” yapıtında “göç” kavramının figür ve olaylar üzerindeki etkisi ne şekilde işlenmiştir?

İÇİNDEKİLER:

1. Giriş.....	3
2. Göç Kavramı.....	3
3. Göçün yapıttaki figürler ve olaylar üzerindeki etkileri.....	5
3.1. Ölümüne Göç.....	5
3.2. Göç ve Annelik.....	6
3.3. Göçmen Bebekler.....	10
3.4. Mübadele	12
3.5. Göçler ve Resmi Makamlar.....	13
3.6. Göçün Ekonomisi.....	14
4. Sonuç.....	15
5. Kaynakça.....	18

1. GİRİŞ

Gerek savaş ve afetler gerekse siyasi ve ekonomik nedenlerle doğduğu topraklar dışında bir coğrafyada yaşamını sürdürmek zorunda kalan insanlar tarih boyunca olagelmıştır. Göçmen, mülteci, sığınmacı vb sifatlarla nitelendirilen bu insanların birçoğu ne yazık ki günümüzde yasa dışı yollarla hareket etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunun nedeni çoğunlukla ekonomik olsa da hem gelinen ülkenin hem de yerleşilmek istenen ülkenin yasal prosedürlerindeki zorluklardan kaynaklanmaktadır. Günümüz dünyasında bu göç hareketi genelde Doğu'dan Batı'ya bir güzergah izlemektedir. Özellikle Orta Doğu'daki kaotik yaşamdan kurtulmaya çalışan kişiler Batı'daki hem demokrasi hem de ekonomi anlamında gelişmiş ülkelere doğru bin bir tehlike barındıran yolculuklara çıkmaktadırlar. Bu bağlamda Doğu ile Batı arasında bir geçiş durumunda bulunan Türkiye bu göçün en önemli etaplarından birini oluşturmaktadır. Böylesi zor koşullarda yapılan yolculukların da trajik olaylar barındırması gayet olağandır.

Toplumsal konulara olan duyarlılığı ile tanınan Zülfü Livaneli, bu romanında balıkçıların ve göçmenlerin kaderlerine eğilerek romanın ana izleğini gerçek bir yaşam örüntüsünde aktarmıştır. “Balıkçı ve Oğlu” adlı yapıtta ana izlek yalın bir dille, toplumsal konularla bağdaştırılarak anlatılmıştır. Romanda Ege Bölgesi'nin bir kasabasında yaşayan ve geçimini balıkçılıkla sağlayan Mustafa ve eşi Mesude'nin hayatları mercek altına alınmıştır. Bu çift, çocukları Deniz'i, geçimlerini sağladıkları denizde kaybetmiştir. Yazar bu talihsiz durumdan hareketle, dünya ölçeğinde geniş yankı uyandıran, düzensiz göçmenlerin yasa dışı göçü esnasında Türkiye kıyılarında boğulan “Aylan Bebek” olayına değinip göçü evrensel bir soruna dönüştürmüştür. Mustafa ve Mesude'nin kaybettikleri evlatları Deniz'in yerine sanki denizin bir armağanı gibi olan küçük bottaki yarı canlı yarı cansız Samir'i yunus balığının Mustafa'ya getirmesiyle Türkiye'nin içinden çıkamadığı göçmen meselesine de dokunmuştur.

Böylesine gerçek ve güncel olan bir konu anlatılırken de Zülfü Livaneli gerek çok fazla yapıt üreten bir sanatçı olmasının tecrübesiyle gerek siyasetçi geçmişiyle gerekse de yazın alanındaki yaratıcılığıyla eserdeki sanat-gerçek dengesini oldukça ustaca sağlamıştır.

“Hızlı motoruyla yaklaştıkça bunun kütük olmadığını anladı. İnsana benziyordu, yüzü suyun içindeydi, suyun hareketiyle sallanıp duruyordu. Birkaç metre daha yaklaşıncaya hiçbir kuşkusu kalmadı. Evet, bir kadındı bu. Koyu renk uzun saçları dalgalarla yayılan bir kadın, üstünde siyah bir elbise vardı, yüzü suyun içinde iki kolu iki yana açılmış belli ki boğulmuş. Mustafa sandalı dikkatlice yanaştırdı, eliyle kadının omzundan tuttu, çevirdi. Yanılmamıştı, boğulmuş, yüzü hafifçe şişmiş ve morarmış esmer, genç bir kadındı bu. Mustafa büyük bir şaşkınlık içindeydi. Kimdi bu kadın, niye açık denizdeydi, bir gemiden mi düşmüştü acaba? Derken dün ortalığı birbirine katan fırtınayı hatırladı. Yunan adalarına geçmeye çalışırken sık sık alabora olan şişme botlardaki göçmenlerden biri olmalıydı. Kim bilir nerede batmıştı tekne, fırtına buralara kadar sürüklemiş olmalıydı.” (S. 21)

Ege sahillerinin hem estetiğini hem de doğal yaşam dengesini bozan balık çiftliklerinden bahsedilerek halkın bu yıkıcı, zarar verici rant meselesine karşı dimdik ayakta durması ve bunlardan kurtulma yöntemi arayışları da bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu yardımcı izlekle de yine evrensel bir sorun olarak görülen doğa kirliliğine temas edilmiştir.

“Zülfü Livaneli’nin ‘Balıkçı ve Oğlu’ yapıtında göç kavramının figür ve olaylar üzerindeki etkisi ne şekilde işlenmiştir?” sorusuna yanıt aranacak olan bu çalışmada söz konusu yapıttan hareketle gerek tarihsel bir gerçeklik olan göç kavramına gerekse sanatçının bu kavramı aktarırken kullandığı edebî tavra açıklık getirmek amaçlanmıştır. Çalışmada söz konusu olan yapıtın 2021 tarihinde İnkılap Kitapevi Yayıncılık tarafından üretilen baskısı referans alınmıştır.

2.Göç Kavramı:

“Göç” sözcüğü; TDK sözlüğünde “Ekonomik , toplumsal siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlanmıştır.

Kendisi de bir göçmen olan ve günümüzün de oldukça popüler bir figürü olan Prof. Dr. İlber Ortaylı Eylül 2019 tarihli Trakya Üni. ev sahipliğinde Türk Tarih Kurumu, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üni, TİKA,

Osijek Josip Juraj Strossmayer Üni (Hırvatistan) ve Tuzla Üni,(Bosna Hersek) iş birliğinde düzenlenen “Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu’nda göçe tarihsel bir perspektiften bakarak “Göçler içinde gelen muhaciri kabul etmeye en hazırlıklı ülke her zaman Türkiye olmuştur.” der.

Girişte de belirtildiği üzere gerek jeopolitik gerekse kültürel durumu nedeniyle ülkemiz asırlardır hem göç vermek hem de göç almak anlamında hatta son zamanlarda göçler için bir geçici istasyon olmak anlamında göç realitesiyle karşı karşıyadır. Toplumun geniş kesimini ilgilendiren böyle bir olgunun da toplumun ve dönemin zihniyetinin etkilerine açık olan edebiyat eserlerine yansımaması elbette düşünülemez.

3. Göçün yapıttaki figürler ve olaylar üzerindeki etkileri

3.1. Ölümüne Göç

“Zülfü Livaneli’nin ‘Balıkçı ve Oğlu’ yapıtında ana izlek yasa dışı göçün etkileridir ki bu etkilerin en sarsıcısı şüphesiz ki ölümdür. Özellikle 11 Eylül saldırılarıyla başlayan süreçte siyasi anlamda büyük karışıklıklar ve bunlara bağlı savaşlar yaşanan Orta Doğu’dan bir çok insan, daha iyi bir yaşam hatta bazen sadece hayatta kalmak için Batı’ya göç etmektedir. Bölgenin öznel koşulları ve ekonomik nedenlerle bu göçler çoklukla ilkel koşullarda gerçekleştirilmektedir Hem kara hem deniz yolculuğu yapılaması gereken bu yolculuklarda da ölümlere sıkça rastlanmaktadır. Yapıtın daha ilk sayfalarında neredeyse bir serüven ya da korku romanında karşılaşılabilecek bir sahneyle okuyucular ölüm gerçeğiyle karşı karşıya getirilir:

“Hızlı motoruyla yaklaştıkça bunun kütük olmadığını anladı. İnsana benziyordu, yüzü suyun içindeydi, suyun hareketiyle sallanıp duruyordu. Birkaç metre daha yaklaşıncaya hiçbir kuşkusu kalmadı. Evet, bir kadındı bu. Koyu renk uzun saçları dalgalarla yayılan bir kadın, üstünde siyah bir elbise vardı, yüzü suyun içinde iki kolu iki yana açılmış belli ki boğulmuş. Mustafa sandalı dikkatlice yanaştırdı, eliyle kadının

omzundan tuttu, çevirdi. Yanılmamıştı, boğulmuş, yüzü hafifçe şişmiş ve morarmış esmer, genç bir kadını bu. Mustafa büyük bir şaşkınlık içindeydi. Kimdi bu kadın, niye açık denizdeydi, bir gemiden mi düşmüştü acaba? Derken dün ortalığı birbirine katan fırtınayı hatırladı. Yunan adalarına geçmeye çalışırken sık sık alabora olan şişme botlardaki göçmenlerden biri olmalıydı. Kim bilir nerede batmıştı tekne, fırtına buralara kadar sürüklemiş olmalıydı.” (S. 21)

Yapıtın ilerleyen bölümlerinde göçteki ölüm kavramı sıkça işlendiği görülür. Bu anlamda dikkat çekici olansa insanların bu kavramı artık kanıksamış olması. Sanatçı, yapıtında gerek figürlerin gündelik hayatlarındaki konuşmalarına sokarak gerekse bu tip konuşmaların ardından hemen hayatın doğal akışına dönerek artık bu ölümlerin doğal karşılanmaya başlandığı izlenimi oluşturmuştur.

“Arkadaşı Çiroz, ince belli bir çay bardağı aldı, yarısına kadar rakı, üzerine su koydu, Mustafa’ya uzattı. İlk yudumu alırken ‘Geçmiş Olsun’ dedi ona, ‘Geçmiş olsun, valla hepimiz denizi tarıyoruz artık, herkesin başına gelebilir, sahil güvenlik yüzlerce ceset topluyor ama yetişemiyor. Geçen gün yolum Kos’a düştü, marinaya yakın bir park var ya, yüzlerce göçmen birikmiş oraya. Bunlar ölmeyip de başaranlar. Oralarda da durum fenaymış. Allah korusun. Yine mis gibi memleketimizde oturuyoruz, şükredelim arkadaşlar.”
(S. 33)

Göçmenlerin kaçmaya çalıştıkları ülkelerdeki güvenlik sorunları , geçtikleri ve yerleşmek istedikleri ülkelerdeki organizasyon eksikleri bitmeden ama en önemlisi ekonomik yeterlilikler kazanılmadan yapılmaya çalışılan her göçün ölüm riski taşıyacağı muhakkaktır.

3.2. Göç ve Annelik

Yapıtta “anne” olarak rol alan aslında dört figür söz konusudur. Odak figürlerden Mesude’nin annesi olan Raziye Hanım mutsuz bir evlilik yapmış , eğlence düşkününü kocasını bir kazada kaybetmiş ondan kalan

mirası reddederek kendi ayakları üzerinde durmayı ve kızını büyütmeyi başarmış biri olarak kurgulanmıştır.

Raziye figürünün göçle olan ilgisi çalışmanın “Mübadele” adlı 3.4 numaralı bölümünde irdelenecektir.

Yapıtta anne figürü olarak kurgulanan yardımcı kişilerden biri de odak figür Mustafa'nın kız kardeşi olan Filiz'dir. Bu figürün göç izleğiyle ilişkisi oldukça dolaylıdır. Filiz hamiledir ve doğurmak üzeredir.

Ağabeyinin yasal olmayan evlat edinme sürecine yengesi Mesude'nin annelik özlemini bildiğinden destek verir ve ikiz doğurduğunu , bebeklerden birini ağabeyi ve yengesine büyütmeleri için verdiğini söylemeyi kabul eder.

Yapıttaki annelik fenomeni aslında Mesude ve Zilha figürleri üzerinden işlenmektedir. Mesude, çok sevdiği ve deniz kazasında kaybettiği bir çocuğu olan bir kadındır ve evlat özlemiyle yanıp tutuşmaktadır. Aslında yeni bir çocuk doğuracak durumda olmasına rağmen eşi Mustafa yeni bir çocuğun ölen çocukları Deniz'e ihanet olacağı gibi bir saplantısı yüzünden çocuk özlemine kavuşamamaktadır. Eşinin , denizde ölmek üzereyken bulup getirdiği bebekle bu özlemi diner ama Mesude eşinden daha mantıklı davranarak bunun yasal olmadığını , başlarının bu nedenle derde girebileceğini sıklıkla yineler. Yazar Mesude figürünü bu şekilde kurgulayarak hem yaşamda kadınların daha mantıklı davrandığı realitesinin altını çizmekte hem de yapıttın ileri bölümlerinde Mesude figürünün bebeği annesine teslim etmesindeki dürtüye zemin oluşturmaktadır. Bundan önceki bölümlerde Mesude'nin annesi olan Raziye figürünün de ayakları yere basan , mantıklı bir kişi olarak kurgulanması da Mesude figürünün bu tip sağduyulu yanını temellendirmektedir. Mesude figürü , bir başkasının mutsuzluğuyla mutlu olabilecek erdem yoksunu bir figür olmadığından bebeği annesine teslim eder. Yapıtta bu olay sinema sanatına özgü anlatımla verilmiştir. Figürler hiç konuşurulmamış böylece okuyucunun figürlerin iç dünyasını hayal etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Çevre tasvirine de başvurulmamış sadece olayın vuruculuğu ön plana çıkarılmıştır.

“Ertesi gün Mesude , ökseye yakalanmış küçük bir kuş gibi çarpınan yüreğine bastırıldığı bebeciği alıp hastaneye gitti. Dördüncü kata çıktı, hasta kadının yattığı odaya girmeden önce Samir Deniz'i son kez öptü. Sonra zavallı kadın daha ne olduğunu anlayamadan bebeği onun kucacağına bıraktı; kadının gözleri büyüdü, inanamadan baktı bebeğe. Mesude 'yle göz göze geldiler, kadın bir şey soracakmış gibiydi. Elini uzattı, zayıf,

esmer, kemikli bir kol çıktı hastane gömleğinin yeninden. Çaresizlikten erimiş bir bedenim yardım ve şükran çığılığıydı o el.” (S 89)

Yapıtta diğer önemli anne figürü Afganistan’dan kökten dinci örgütle yüzünden göçmek zorunda kalan Zilha’dır. Yunanistan’a kaçak yollarla geçerken batan bottan çocuğunu kurtarmak için çırpınır.

“Genç bir kadın diye devam etti. Bebeğiyle binmişti, arada bir üstüne bir örtü örterek bebeği emziriyordu. Yanında da bir küçük şişme bot vardı. Hani şu çocukların oynadığı cinsten. Batacağımız anlaşılıp da can pazarı oluşunca bir ara bebeği o kırmızı, kenarları yüksek küçük botun içine koyup bağladığını gördüm. Kendisi de suya atladı, en son o oyuncuğı itmeye çalışıyordu denizde. Sonra karanlıkta kayboldu gitti.”
(S 94)

Zilha figürü Orta Doğu’nun geleneksel kadın figürü olarak kurgulanmıştır. Kökten dinci terör örgütlerinin yerleşim bölgelerindeki erkekleri saflarına savaşçı olarak kattığı, bunu kabul etmeyenleri öldürdüğü Afganistan’ın Kunduz bölgesindedir. Bu figürün göç öncesi yapıtta sadece bu kadar anlatılarak aslında çok özgün bir figür olmadığı, bir karakterden çok bir tip olarak pek çok benzerine rastlanabileceği izlenimi oluşturulmuştur. Zilha Suriyeli olmadığı için (Türkiye Cumhuriyeti Devleti sadece Suriyeli sığınmacıları ülkede barındırmakta diğerlerini geldikleri ülkelere göndermektedir⁹ ülkesine iade edilecektir ve bu durumda öldürüleceğine yüzde yüz gözüyle bakmaktadır. Kendisi ölecek olsa da bebeği Samir’in kurtulması için ondan ayrılmayı göze alıp Mesude ve Mustafa’nın onu evlat edinmelerine muvafakat verir.

“Demek ki kadın, bebeği Afganistan’a götürmemek için bu yolu deniyordu. Başkasının felaketinin kendi mutlulukları anlamına gelmesinin tuhaf hüznüne kapıldı ikisi de.” (S. 124)

Mesude ve Zilha figürleri, yapıtta annelik konusundaki duyarlılıklarıyla ön plana çıkmaktadırlar. Zorunlu ve yasa dışı göç kavramı biri için yıllardır hasretini çektiği çocuk özlemini dindirirken diğeri için kendi ölümü pahasına çocuğunun hayatını kurtaracak eylemlerde bulunması şeklinde görülür.

Yapıtın son sayfalarında sanatçı , okuyucuya oldukça vurucu ve sanatsal bir sahne sunar. Zilha , bebeğini Mesude'ye bırakıp kendisini ölümün beklediği ülkesine dönmek zorundadır. Burada sanatçı iki kadın figürü sonradan kazanmış oldukları tüm sosyal rollerden sıyrarak kadınlık ortak paydasında eşitler.

“Kadın kadını anladı, kadın kadını hissetti, kadın kadını sezdi. Zilha, Mesude'nin elini tuttu, hafifçe sıktı gözleriyle tamam işareti yaptı, sonra o eli yine bebeğin başına götürdü.” (S. 126)

Sanatçının bu sahnede hiç diyalog ya da monoloğa başvurmaması figürlerin birbirinin dilini bilmemesi nedenine dayandırılrsa da bazı durumlarda sözcüklerin ne kadar aciz ve gereksiz olduğunu ortaya koyması açısından da önemlidir. Bu olayın yapıtta jest ve mimiklerle yer bulması olaya bir törensellik anlamı da katmaktadır. İki kadın figür neredeyse kutsal bir emanetin devir teslim töreninde görevlidirler.

Bu olayın hemen ardından camiden ikinci ezanın okunduğunun söylenmesi aslında bu dünya ve öte dünyada huzur bulmak için var olan dinin bu trajedide nasıl kötüye kullanıldığını anlatması açısından algılanabilmektedir. Zira Zilha'nın doğup büyüdüğü topraklarından , bebeğinin kendisinden koparılmasının nedeni yapıtta kökten dinci grupların bölgeyi terörize etmesi olarak gösterilmiştir.

“ Mesude o gözlerle karşılaşınca avukatın anlattıklarını düşündü. Kunduz'da kadının babasını, anasını , kocasını , iki kardeşini öldüren Taliban'ı gördü.” (S. 126)

3.3. Göçmen Bebekler

Yapıtın odak figürleri Mesude ve Mustafa kendi çocukları Deniz'i deniz kazasında kaybetmişlerdir. Bu olaydan sonra Mustafa neredeyse hayata küsmüş kendi kabuğuna çekilmiş Mesude'nin yeni bir çocuk sahibi olabilecek kadar genç olduğunu, doğurabileceğini söylemesine rağmen bunu ölen çocuğuna ihanet gibi görmüştür. Balıkta olduğu bir gün batan bir mülteci teknesinin enkazında bulduğu bebeği yasalara aykırı olduğunu bile bile alıkoymuş o çocuktan ayrılmamak için kız kardeşinin bebeği olduğunu ve kendilerinin büyüteceğini yaymaya çalışmış ama bu planı açığa çıkmış bu nedenle de hapse girmiştir. Bulunan bebeğin annesi ülkesine geri dönmek zorunda olması ve bebeği orada büyütme olanağı olmaması nedeniyle yasal yollarla Mustafa ve Mesude'ye bırakmıştır.

Yapıtta Samir bebek biraz da modernist ve postmodernist yapıtları andıracak bir teknikle girer. Samir'in içinde olduğu oyuncak bot , Mustafa'nın daha önceden yakınlık kurduğu ve Baba Yunus şeklinde adlandırdığı bir Yunus tarafından itilerek Mustafa'nın kayığına getirilir. Burada kutsal kitaplardaki Yunus Peygamber kıssasıyla bir örtüşme düşünülebilmektedir. Bu durum postmodernist anlatıda hayal ve gerçekçilik çizgisinin iyice belirsizleşmesi biçiminde görülür. Ayrıca eserde başka metinlerden 0 kutsal metinler de dahil olmak üzere- bölümlere atıfta bulunulması yine modernist ve postmodernist anlatım tekniklerinden olan metinler arası ilişki tekniğidir. Sanatçı bu sahneyi kurgularken Mustafa'nın bebekle buluşmasını kutsal bir tablo şeklinde sunmayı yeğlemiştir.

“Mustafa motoru durdurdu, daha iyi görmek için ayağa kalktı. Yunus kırmızı, plastik cankurtaran simidine benzer bir şeyi ite ite sandalın yanına kadar getirdi ve o zaman Mustafa büyük bir şaşkınlığa düştü. Minik bir şişme botun içinde küçücük bir bebek vardı.” (S.24)

Yapıtta ölümden kurtulan bu göçmen bebek hem Mustafa hem Mesude için yaşamı yeniden yaşanır kılan bir şey olarak görülmektedir. Yazar bunu doğaya ilişkin metaforlar kullanarak anlatır bu da zaten doğayla iç içe yaşayan Mustafa ve Mesude figürlerinin yaşamıyla uyumaktadır.

“Bebek gözlerini ilk kez açtığında Mustafa ve Mesude sanki tek bir bebek değil de bütün doğa çiçek açmış, badem ağaçları gelinlik giymiş, çiçeğe durmuş gibi tuhaf bir sevince kapıldılar.” (S. 31)

Odak figürler olan Mustafa ve Mesude'nin kendi çocukları Deniz'i bir deniz kazasında kaybetmeleri sonucu yaşadıkları travmayla başka çocuk sahibi olmayı Deniz'e ihanet olarak algıladıkları yapıtın daha önceki bölümlerinde işlenmiştir. Ölmek üzereyken bulunan bu bebek ise her ikisinin de bu tabularını yıkar ve onu hemen sahiplenirler. Sanatçı burada “bebek” kavramının ne denli evrensel bir değer olduğunu, aslında dünyanın tüm bebeklerinin hiçbir etnik, siyasi, ekonomik sınıfa mensup olmayan kategoriler üzeri bir “ulusun” vatandaşları olduğunun altını çizerek yapıta evrensel kimlik de kazandırmıştır.

“Yeni Deniz'in kara gözleri, kendi Deniz'lerinin ela gözlerine benzemiyordu ama bakışları onun gibi masumdu. Daha doğrusu dünyanın bütün bebekleri gibiydi. “

02 Eylül 2015 tarihinde Muğla'nın Bodrum ilçesinden Yunanistan'a geçmeye çalışırken botun batması sonucu ölen ve minik , cansız bedeni Bodrum kıyılarına vuran Suriyeli Aylan bebek de yapıtta yer almış ve dünyanın büyük bölümünde infial uyandıran bu olay da yapıtın gerçeklikle ilgisini sağlayan önemli argümanlardan biri olarak kullanılmıştır.

“Kekeç Hüseyin ille söze girecek ya, girmezse çatlar: Eeee A-Ay-Ay-ylan be-be-beğ-i...” diye çırpınırken... (herhalde Gümüşlük sahiline vuran, herkesin yüreğinin burkulduğu Aylan bebeği anlatacağı, sabrı tükenen Aykut “Hani cesedi sahile vurmuştu” diye lafa girdi.” (S.33)

Yapıtta Samir bebek için kurgulanan yaşam İbnî Haldun'un ; “Coğrafya kaderdir.” sözünün bir yansımasını taşımaktadır. Afganistan'ın Kunduz eyaletinde doğmuş bir çocuk bundan sonra Akdeniz kıyısında bir sahil kasabasında yaşayacaktır. Ana dili de dahil olmak üzere kendi kültürüyle ilgili hiçbir mirasa sahip olamayacak belki de milliyetini sadece DNA'sında taşıyacaktır. Yapıt, böyle bir sorgulama için

yeterli altyapısı olan okuyucuya b öyle bir durumun İskandinav ülkeleri gibi gelişmiş coğrafyalarda yaşanma olasılığını sorgulatmaktadır.

“İşte annesi, o bebeğin annesi. Devlete demiş. Mustafa yerinde duramıyordu. Sevinçle devam etti: Demiş ki eğer kabul ederlerse demiş, Samir’i denizden kurtaran kişiye bakan besleyen sonra bana teslim eden aileye demiş koruyucu aile olarak vermek istiyorum. Öyle demiş. Devlet görevlileri de gelip bunu Mesude’ye bildirmişler.” (S.122)

Yukarıdaki alıntıda Mustafa figürünün konuşmasının düzyazı cümlelerinin kurallı akşında olmaması figürün o an duyduğu heyecanı yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Heyecan seviyesi yükseldikçe cümlelerin kesik kesik söylenmesi, ”öyle demiş” gibi pekiştirme unsurlarının kullanılması bu anlatıma gerçeklik katarak okuyucunun yapıyla yakınlık kurmasını sağlamaktadır.

3.4. Mübadele

Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi, 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak yapılan sözleşme uyarınca Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan Krallığı'nın kendi ülkelerinin yurttaşlarını din esası üzerine tehcir ve zorunlu göçe tabi tutmasına verilen addır. Göçe tabi tutulan kişilere ise mübadil denir.

Bir çok insanı doğup büyüdükleri coğrafyadan koparıp hiç bilmedikleri coğrafyalarda yaşamaya mecbur eden bu olay; film, kitap, türkü birçok alanda sanat eserlerine yansımıştır. Bunların en çok bilinenleri Yaşar Kemâl'in “Bir Ada Hikayesi” adlı dörtleme biçimindeki romanları, Yılmaz Karakoyunlu'nun yazıp Tomris Giritlioğlu'nun yönettiği “Salkım Hanım’ın Taneleri “ filmi, “Selanik Türküsü” adlı müzik eseri olarak sayılabilir. “Balıkçı ve Oğlu” adlı yapıtta da bu mübadele olgusu , göçü temellendiren bir izlek olarak kullanılmıştır. Zira olayın yaşandığı Akdeniz kıyılarında yaşayan insanların genelinde bir- iki kuşak geriye

gidildiğinde muhakkak bir mübadille karşılaşılmaktadır. Başka deyişle bu insanlar göçün sadece tanığı değil aynı zamanda öznesi olarak da yapıtta yer almışlardır.

“ Mustafalar da Mesudeler de köydeki birçok aile gibi Girit göçmeniydi. Giritliler dağlardaki her aşı her kuşu bilir...” (S. 37)

3.5. Göçler ve Resmi Makamlar

Yasal ya da yasa dışı göçlerde göç veren, göç alan ve göç güzergahı üzerinde bulunan devletlerin kurumlarının önemli roller üstlendiği muhakkaktır. Özellikle yasa dışı göçlerde yolculuk , barınma gibi ihtiyaçların daha ilkel koşullarda sağlandığı düşünüldüğünde resmi kurumlar dışında gönüllü kuruluşların da bu etkinliklerde rol aldığı görülmektedir. Ayrıca küresel çapta bakıldığında göç realitesi tüm insanlığı etkilediğinden uluslararası kimi organizasyonların da göç konusunda elini taşın altına koyduğu görülmektedir. Uluslararası Göç İzleme Komisyonu raporlarında Türkiye, yasa dışı göç söz konusu olduğunda göç verme konusunda az; göç alma konusunda orta, göç güzergahı olma konusunda ise çok şeklinde birey sayısına sahip ülkeler kategorisindedir. Hemen komşumuz olan Yunanistan ise göç verme konusunda az, göç alma konusunda az, göç güzergahı olma konusunda orta şekilde değerlendirilmektedir. Elbette Yunanistan'ın Ab ülkesi olmasının bunda bir etkisi vardır ama birbirine bu kadar yakın ülkelerdeki göçle ilgili sayıların bu kadar farklı olmasının önemli bir nedeni de ülkelerdeki yönetimlerin göç ve göçmen kavramlarına bakışıdır. Yapıtta sanatçı bu ayrımı realizm akımı etkisiyle kendini gizleyerek bir tv haberi aracılığıyla okuyucuya yansıtmıştır.

“Programda konuşan Türk yetkililer Yunanistan'ı suçluyor, Yunan sahil güvenlik mensuplarının, şişme delerek batırıldığını sonra da sığınmacıları ölüme terk ettiğini söylüyorlardı. Yunan tarafı ise bunu iftira olarak niteliyor, Türkiye sığınmacıları durdurmuyor, Yunan kıyılarına gönderiyor diye iddia ediyordu. Beş Yunan adasında kırk bin sığınması barındığını anlatıyordu.

Daha sonra Birleşmiş Milletler yetkilisi konuştu, o kampların feci durumda olduğunu, çadırlardaki çocukların ayaklarını farelerin ısırıldığını, kadınların yere çömelip kendi kendine doğurduğunu, tuvalet dış imkanlarının olmadığını anlattı.” (S. 66)

Yapıtta göç kavramıyla dolaylı ilişki kurulan bir başka resmi makam da Mustafa ve Mesude'nin Samir bebeği evlat edinme sürecinde olaya dahil olan düzensiz göçmenlerle ilgilenen kurumdur. Yapıtta bu kurumun yetkilisi olumlu ve sevecen bir figür olarak kurgulanmış, insancıl yaklaşımlarla olayları çözümlenmeye çalışan biri şeklinde ortaya konmuştur. Bu da hem evlat edinme gibi insani bir eylemde hem de yasa dışı göçmenlik gibi başkalarının karşılıksız yardımına ihtiyaç duyulan alanlarda olması gereken insan tipidir.

“Adam gülümsedi, 'Ben savcı değilim.' dedi. Sonra ' yasalar acil durumda bir düzensiz göçmen çocuğunu geçici süre koruyucu aile olarak almaya izin veriyor.' diye devam etti.' Bu yüzden bu iş olabilir.

'Geçici mi?' Mustafa'nın sesi kaygılıydı.

'Şimdilik en kolayı o.' dedi görevli, 'Avukat Bey anlatır size, önce bu muameleyi yapalım, sonra süreklilik için başvurursunuz.' dedi.” (S. 125)

3.6. Göçün Ekonomisi

Yasa dışı göçün ekonomik boyutuna yapıtta Mustafa'nın hapse girmesiyle karşılaşılmaktadır. Burada yasa dışı göç organizatörlerinden biri de tutukludur. Hatta bu kişi Samir bebeğin bulunduğu botla onları kaçırmaya çalışan kişidir. Bu figür yapıtta yasa dışı işle uğraşmasına rağmen insancıl duygulara sahip biri olarak kurgulanmıştır.

“Bunun üzerine çipil adam “Eyvah bizim bottan düşenler mi yoksa ? dedi” (S. 94)

Yasa dışı göçmen kaçaklığıyla uğraşan bu figür yaptığı işin yanlışlığının farkında olmasına rağmen tek suçlunun kendi olmadığı yönetenlerin de bu konuda sorumluluğu olduğunu ısrarla belirtmektedir. Bu da Zülfü Livaneli'nin mensubu bulunduğu siyasi görüşün bir yansıması olarak yapıtta yerini almaktadır.

“Asıl sorun baştakilerde diye anlatmaya devam ediyordu adam.” (S. 94)

Göçün ekonomisiyle ilgili olarak yapıtın daha ileri bölümlerinde aynı figür daha kapsamlı açıklamalar yaparak bu göçlerin küresel anlamdaki finans boyutuna dikkat çekmiştir.

“Afrika'dan gelenler önce mutlaka İran'a getirilirler, diyordu. Afganistan, Pakistan gibi ülkelerden savaştan kaçanlar da İran üstünden gelir. Buradaki patron İran'dakilerle görüşür. Bir göçmen grubunu alıp günlerce yürüyerek dağlardan aşırıp sınıra getirirler. Bazen güvenlik yakalar grubu. Herkes bir yana kaçır dağlarda kaybolurlar. Çoğu da kurtlara yem olur ya da donarak ölürler. Sınırı aşabilenleri Türk patronun adamlarına teslim ederler, onlar da herkesi şok evleri denen herkesin bir arada kaldığı büyük evlere koyarlar. Eğer şansları varsa sıcak yemek verilir. Orada ne kadar bekleyecekleri belli olmaz. Sonra alırlar bunları kıyıya , bize getirirler . Çok büyük uluslararası bir iş bu. Büyük para dönüyor.” (S. 94)

Yukarıdaki alıntı bu insanlık dramının en duygusuz şekilde anlatımı olmasına rağmen biran için empati kurularak bu insanlardan biri olduğunu düşünebilen her insan için dayanılmaz bir durum olarak yapıtta çıplak ve soğuk bir gerçeklik olarak yer almaktadır.

4. Sonuç

Zülfü Livaneli'nin “Balıkçı ve Oğlu” isimli yapıtında ana izlek; Ege'nin sahil kasabalarından birinde yaşayan ve çoğunluğu denizle içli dışlı olan, balıkçılık yapan köylülerin çevre ile olan ilişkileridir.

Zülfü Livaneli sosyal meselelere duyarlılığını bu defa Ege Denizi'ndeki düzensiz göçmenler yani mülteciler sorununa ve bunun yanı sıra yapıtın satır aralarında günümüzün modern dünyasının başka sorunlarına da yöneltmiştir. Denizde, denizin kirlenmesi ve bu şekilde balon balığı adı verilen bir tür zararlı balık türünün ve doğal akışın dışına çıkmış yaratıkların istilasası ; karada ise kapitalist ve kötü insanların çevreyi talan etmeleri , para uğruna her şeyi yakıp yıkmaları bu sorunlardan en öne çıkanlardır. Hatta sanatçı roman sonundaki röportajında Moğol istilasında bile Anadolu'nun belki bu kadar zarar görmediğini belirtiyor. Zülfü Livaneli kendi görüşüne uygun olarak “Sanatçı , derdi olan insandır” düşüncesiyle bu son eserinde toplumsal meselelere değinerek günümüzdeki sorunları trajik bir bakış açısıyla kaleme almıştır. Bu anlamda babalık, annelik ve evlat acısı gibi konuları yerleşik insanların penceresinden anlattığı gibi mülteciler üzerinden de işlemeye devam etmiştir. Yapıtta yer alan bir diğer nokta ise Türkiye'nin içinden çıkamadığı göçmen meselesindeki Aylan bebeğe yapılan vurgudur. Aslında yapıtta figüran olan sadece Aylan bebek değildir onunla can bulan Samir, Hamid ve binlerce isim göçmenliği televizyona taşıyarak kıyıya vuran bebekleri, tüm insanlığa somut bir şekilde aktarmıştır. Türkiye'nin coğrafi konumu itibariyle diğer ülkelere geçişte bir köprü vazifesi görmesi Afrikalı, Suriyeli göçmenlerin Yunanistan'a veya Avrupa ülkelerine gönderilmesi de yapıtta yer alan ve günümüz geçekliğiyle yapıt arasında bağ kuran kavramlar olarak yer bulmuştur. Türkiye'de hatta tüm dünyada gündem olan Aylan bebek bu yapıtta Samir bebek figürü üzerinden anlatılarak toplumsal bir sorun haline gelen mültecilik konusundaki bebekler figürüne dikkat çekilmiştir. Ayrıca göçmenlerin bilmedikleri bir ülkeye kaçak yollarla gelirken hayatlarının ne kadar tehlike de olduğunun farkında olmalarına rağmen rahat bir yaşam için çaresiz kaldıklarına değinilmiştir. Yapıtta, odak figür olan Mustafa balık tutmak için denize açıldığında teknesine değen sert bir kayaya benzettiği cismin aslında Yunanistan'a geçmeye çalışan bir ailenin cesetleri olduğu okuyucuya tüm çıplaklığıyla aktarılmıştır.

Mütevazı, sade bir hayat süren köylünün ve ekmeklerinin peşinde olup balıkçılıkla geçinen halkın toprakları, dağları hatta denizleri ve balıkları; rant peşinde koşuşturanların ele geçirmesiyle yabancı, yıkıcı insanlar tarafından yok edilmiştir. Böylece yapıtta hem vatanlarını hem geçim kaynağı olan balıkçılığı kaybetmemek için uğraşan küçük insan topluluğunun mücadelesi gerçek yaşamda yaşanan göçebe sorununa eklemlenerek bir bütün oluşturmuştur.

Yapıtta, normal şartlar altında balıkçılık mesleğiyle geçinen bir ailenin “Yeni Dünya” sistemi diye adlandırılan bu kavram ile daha çok para kazanmaya, insanlar arasında rakip olmaya, hiç yenilmeyen hırsla, birbirlerini ezmeye karşıdaki insanı küçük görmeye motive edilmesi de kaçınılması gereken bir durum olarak işlenmiştir. Bunun ötesinde yapıt ; göçmenlerin bir bilinmeze doğru göze aldıkları yolculuğu, hayatta kalma çabalarını ya da ölümü; kısacası “deryaya yakın, dünyadan uzak” yaşamlarını da odağına alıyor.

Yapıtta bir başka dikkat çekici nokta ise memleketin taşına, toprağına göz diken insanların arasındaki mücadeledir. Ayrıca kentsel dönüşümle vatanın her yanını talan eden, siyanür ile altın arayan para hırsı ile gözleri bir şey görmeyen insanlar köylerine, memleketlerine ve doğaya verdikleri zarar anlatılırken onların karşısında duran memleketi için direnen insanların yaşadıkları uzun, sancılı dönem trajik olarak anlatılmıştır. Yapıtta dikkat çeken bir diğer nokta ise tüm bu zorluklar karşısında çaresiz olan göçmenlerin aile ilişkisi, evlat edinme ve kadınların içgüdüseli olmuştur hatta Zülfü Livaneli romanının sonunda bulunan söyleşide sorulan sorular üzerine şu sözlerini söylemiş ve göçmenliğin ne kadar zor olduğuna yeniden değinmiştir.

Özetlemek gerekirse, toplumsal konulara olan duyarlılığı ile tanınan Zülfü Livaneli “Balıkçı ve Oğlu” yapıtında Ege balıkçılarının ve hayal kurmaktan bile mahrum bırakılan göçmenlerin kaderine eğilmiştir. Balık çiftliklerine ve rant hırsıyla ekolojik yıkıma sebep olan insanlar ile onlara karşı direnen insanların mücadelesine değinmiştir. Diğer yandan balıkçı Mustafa, Mesude ve göçmen bebek Samir odak figürleri etrafında şekillenen olaylar anlatılmıştır. Yapıt ; Mustafa ve Mesude'nin hikayesini odağı olarak toplumsal farkındalık yaratma misyonu üstleniyor. Kaybedilen evladın acısını cesetlerin arasından gelen bir bebekle dindirme çabasını okuyucuya aktaran eser, diğer yandan bir kadını evladından vazgeçme noktasına getiren çaresizlikle okuru karşılaştırıyor. Yapıt, tüm olumsuzlukların ve mutsuzlukların içinde umudu yeşerten unsurlarla ilerliyor. Kötü ve çarpıklık ile iyi ve merhametli olanın hem çatışması hem karşılaşması dile getiriliyor. Yapıtın okuru yormayan akıcı ve duru dili, olayların işleniş yolu ve anlatımı ile son derece gerçekçi bir tarzı olduğu görülüyor.

5. Kaynakça

Livaneli Zülfü, Balıkçı ve Oğlu, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2021

www.sozluk.gov.tr

www.trakya.edu.tr